

SAMIHA AYVERDİ - DOĞU/BATI MEDENİYETİ ÜZERİNE YAKLAŞIMI¹

Giriş

Samiha Ayverdi Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olmasının yanı sıra, muhafazakâr düşünce ve tasavvufi bakış açısıyla Doğu ve Batı medeniyetlerini derinlemesine ele alan bir yazardır. Ayverdi'nin eserleri, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısı ve Batı medeniyetinin sömürgeci karakteri üzerine yaptığı eleştirilerle dikkat çeker. Ayverdi, Doğu'yu sosyal adalet ve manevi değerler üzerine kurulu bir medeniyet olarak tanımlarken, Batı'yı materyalizm ve sömürgecilik üzerinden eleştirir (Uğurcan, 1998, s. 145).

Bu araştırma, Samiha Ayverdi'nin Doğu ve Batı medeniyetleri üzerine yaptığı analizleri anlamak ve yorumlamak amacıyla nitel bir içerik analizi yöntemiyle yapılmıştır. Eserlerinin derinlemesine incelenmesi, özellikle tarihsel karşılaştırmalar ve tasavvufi perspektiflerin metinlere yansımaları üzerine odaklanmıştır. Çalışmada, Samiha Ayverdi'nin Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki farkları ele aldığı eserleri akademik bir bakış açısıyla analiz edilecektir. Ayverdi'nin özellikle Osmanlı toplumunun sosyal yapısını ve Batı'nın sömürgeci karakterini nasıl yorumladığı, bu iki medeniyetin gelişimlerini nasıl değerlendirdiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Samiha Ayverdi'nin eserleri, özellikle “Bağ Bozumu”, “Rahmet Kapısı”, “İbrahim Efendi Konağı” ve diğer eserleriyle birlikte bu eserler hakkındaki literatür incelenmiştir. Bu eserlerdeki ana temalar, karakterler ve anlatılar, Doğu ve Batı medeniyetlerinin karşılaştırmalı bir perspektiften ele alınmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda, metinler incelenmiş, Ayverdi'nin Doğu medeniyetine atfettiği manevi değerler ve Batı medeniyetine yönelik eleştirileri ortaya çıkarılmıştır. Ayverdi'nin eserlerinde sıkça başvurduğu tarihsel karşılaştırmalar, bu çalışmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Yaşar, 2016, s. 200). Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun adalet ve hoşgörüye dayalı yönetim anlayışı ile Batı'nın sömürgeci ve materyalist yapısının kıyaslandığı bölümler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, Ayverdi'nin tarihsel olaylara yaklaşımı, dönemin sosyo-politik koşulları çerçevesinde değerlendirilmiştir (Uğurcan, 1998, s. 148).

1. Samiha Ayverdi'nin Sosyo-Biyografisi ve Edebi Kişiliği

Samiha Ayverdi², Türk edebiyatının ve muhafazakâr düşüncenin önde gelen isimlerinden biridir. İstanbul'da doğmuş ve eğitim hayatını burada sürdürmüştür.

¹ Süeda Nur Uygun, ASBÜ İslami Araştırmalar Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi | 23510007 | suedanur.uygun@student.asbu.tr | <https://orcid.org/0000-0003-3966-8510>

² Samiha Ayverdi (1905-1993), İstanbul'da doğmuş bir yazar, mutasavvıf ve düşünce insanıdır. Geleneksel bir Osmanlı ailesinde yetişen Ayverdi, genç yaşlarda hem Doğu'nun tasavvufi mirasına hem de Batı'nın düşünce akımlarına ilgi duymuştur. Şeyh Abdülhakîm Arvâsî'nin öğrencisi olan Ayverdi, tasavvuf yolunda derinleşmiş ve bu manevi yolculuk, eserlerine yön vermiştir. Osmanlı medeniyetine duyduğu güçlü bağlılık ve Türk toplumunun modernleşme sürecine yönelik eleştirileriyle tanınan

Kendi kendine yeten bir aile ortamında büyümüş, Fransızca ve Osmanlı Türkçesi gibi dillerde eğitim almıştır. Ayverdi, hayatını yazarlık, tarih ve kültür çalışmalarına adanmış, aynı zamanda manevi ve tasavvufi bir çizgide ilerlemiştir (Aygener, 2011).

1905 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Ayverdi, erken yaşlardan itibaren entelektüel bir çevrede yetişmiş, geniş bir eğitim almıştır. Ayverdi, eğitim hayatına özel derslerle başlamış, Batı ve Doğu edebiyatlarını derinlemesine incelemiş, aynı zamanda Fransızca öğrenmiştir. Bu çok yönlü entelektüel birikim, onun eserlerinde Batı ve Doğu kültürlerini harmanlayan bir yaklaşımın temelini oluşturmuştur. 1930'lu yıllardan itibaren eser vermeye başlayan Ayverdi hem roman hem de deneme türünde eserler kaleme almış; fakat en çok tasavvufi temalar işleyen çalışmalarıyla tanınmıştır (Yaşar, 2016).

Ayverdi'nin fikir dünyasını derinden etkileyen en önemli unsur, tasavvuf ve bu bağlamda tasavvufun manevi terbiyesidir. Özellikle 1940'lı yıllarda karşılaştığı Üsküdar'daki mutasavvıf Kenan Rifai ile tanışması, onun düşünce yapısında bir dönüm noktası olmuştur. Rifai'nin tasavvufi terbiyesi altında, İslam'ın içsel boyutlarına derinleşen Ayverdi, sadece bir edebiyatçı değil, aynı zamanda bir manevi rehber olma vasfını da kazanmıştır. Bu manevi yön, onun eserlerinde bireyin iç dünyasını keşfetme, toplumun ahlaki yapısını yeniden inşa etme ve modern dünyada geleneksel değerlere sahip çıkma gibi temalarla kendini göstermiştir. Ayverdi, modernizmin getirdiği değerler erozyonuna karşı bir duruş sergileyerek, manevi bir dirilişi savunmuştur (Özköse, 2013).

Samiha Ayverdi'nin edebi kişiliği, tasavvufi düşünceleriyle yoğrulmuş, derin bir manevi arayışın izlerini taşıyan bir yapıdadır. Romanlarında insanın içsel yolculuğunu, bireyin kendini tanıma ve olgunlaşma sürecini işleyen Ayverdi, aynı zamanda toplumsal meselelere de duyarlıdır. "Aşk Budur" ve "Batmayan Gün" gibi romanlarında, birey ve toplum arasındaki dengeyi kurmaya çalışan Ayverdi, insanın manevi dünyasını inşa ederken toplumsal sorumluluklarından da kaçamayacağını vurgular. Eserlerinde simgesel bir dil kullanarak okuyucusunu derinlemesine düşünmeye sevk eden yazar, modernizmin yüzeysel anlayışına karşılık insanın özündeki hakikat arayışını merkeze alır (Akdeniz, 2010).

Ayverdi'nin düşüncelerini şekillendiren önemli şahsiyetler arasında Kenan Rifai'nin yanı sıra, Osmanlı tarihini ve kültürünü yeniden yorumlayan Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi isimler de bulunmaktadır. Yahya Kemal'in özellikle Osmanlı medeniyeti konusundaki derin bilgi birikimi ve tarihi bakışı, Ayverdi'nin eserlerinde geçmişle geleceği birleştiren bir perspektif oluşturmaya katkı sağlamıştır. Tanpınar ise zaman, mekân ve bilinç temalarına dair derin yaklaşımlarıyla, Ayverdi'nin kendi içsel sorgulamalarında ve toplumsal analizlerinde ilham kaynağı olmuştur. Ayverdi, bu isimlerle olan fikrî diyalogları sayesinde,

Ayverdi, roman, deneme ve hatırat türlerinde önemli eserler kaleme almıştır. Eserlerinde ahlaki değerler, tarihsel bilinç ve kültürel köklere vurgu yaparak, manevi bir uyanışa çağrı yapmıştır. *İbrahim Efendi Konağı* ve *Mesihpaşa İmamı* gibi eserleriyle Türk edebiyatına katkı sağlamış, entelektüel ve ruhani derinliğiyle iz bırakan bir figür olmuştur.

Osmanlı'nın medeniyet tasavvurunu modern dünyaya taşımaya çalışmış ve İslam'ın tarihsel ve manevi mirasını savunan bir söylem geliştirmiştir (Yaşar, 2016).

Samiha Ayverdi, Tasavvufi terbiyeyi merkeze alan eserlerinde, bireyin içsel yolculuğunu ve toplumun manevi dirilişini işleyen modernizmin yüzeyselliğine karşı bir duruş sergilemiştir (Aygener, 2011). Osmanlı mirasına olan bağlılığı ile modern dünyaya tasavvufi bir perspektifle yaklaşmış, toplumu ve bireyi yeniden inşa etmeyi hedeflemiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin ve yakın tarihin sosyal ve siyasi meselelerine dair tespitlerde bulunmuştur. Onun edebi ve fikri mirası, günümüzde de derinlemesine incelenmeye devam eden, Türk düşünce hayatının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ayverdi, hatıra, deneme ve kurgusal eserleriyle geniş bir külliyat oluştururken, eserlerinde tarihsel, siyasal ve sosyal meselelere dair derinlemesine analizler yapmıştır (Uğurcan, 1998). Milletin ve ferdin maddi ve manevi hayatını ayakta tutan unsurlara dikkat çekmiştir.

Samiha Ayverdi'nin tasavvufi düşünceye dayalı yaklaşımı, onun Doğu ve Batı medeniyetlerine dair görüşlerinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle, eserlerinde yer alan manevi değerlerin Doğu toplumlarına atfedilmesi üzerine yapılan tespitler, çalışmanın merkezinde yer alır. Bu bağlam ışığında, Samiha Ayverdi'nin Doğu-Batı meselesine dair görüşleri çok boyutlu bir perspektiften ele alınarak, metinlerdeki temaların ve eleştirilerin anlaşılması hedeflenmiştir.

2. Ayverdi'nin Doğu ve Batı Medeniyetlerine Bakışı

Samiha Ayverdi'nin eserlerinde Doğu ve Batı medeniyetlerine ilişkin yaptığı karşılaştırmalar, onun düşünce dünyasının merkezinde yer alır. Ayverdi, Doğu'yu manevi değerler ve adalet anlayışı üzerinden tanımlarken, Batı'yı daha çok materyalist ve sömürgeci bir yapı olarak eleştirir. Bu karşılaştırmalar, yazarın Osmanlı İmparatorluğu'na duyduğu derin bağlılık ve Batı'nın modernleşme projelerine karşı mesafeli duruşuyla şekillenir. Ayverdi'ye göre, Osmanlı toplumu hem bireysel hem de toplumsal hayatı ahenk ve düzen üzerine kurmuş bir medeniyetti; buna karşın Batı, teknolojik ilerlemeyi sömürgecilik ve emperyalizm yoluyla elde etmiştir (Yaşar, 2016, s. 197).

Ayverdi'nin Doğu ve Batı medeniyetleriyle ilgili karşılaştırmaları, Batı'nın Doğu'dan aldığı ilim ve bilimle geliştiği, ancak manevi değerlerden koparak toplumsal bir çöküş yaşadığı görüşüne dayanır. Ona göre Batı medeniyeti, Rönesans ile birlikte teknik ve bilimsel ilerleme kaydetmiş, fakat bu ilerleme, insanlık ve ahlak açısından bir zayıflığa yol açmıştır (Uğurcan, 1998). Özellikle Batı'nın Hristiyanlık etkisi altında şekillenen ideolojik yapısını eleştirirken, kilisenin taassubundan kurtulamayışını ve bu nedenle bilimsel ilerlemeye rağmen manevi buhrana düştüğünü savunur.

Ayverdi, Doğu ve Batı medeniyetlerini karşılaştırırken, adalet, hoşgörü, yerli azınlıklar, özgürlük, asimilasyon, manevi değerler, sosyal uyum gibi temalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Doğu ve Batı ayrımını genellikle somut tarihsel olaylar üzerinden değerlendirilirken Doğu medeniyeti, Batı'ya kıyasla daha hoşgörülü, daha saf, asil ve

insancıl bir yapıya sahip olarak sunulmaktadır (Uğurcan, 1998, s. 145). Doğu'nun tasavvufi ve mistik yönü güçlüdür ve bu medeniyetin naifliğini ve derinliğini besleyen unsurlar arasında yer alır. Yazar, modern bir bakış açısına sahip olmasına rağmen Batı karşısında mesafeli bir tutum sergilemiştir. Ona göre Batı medeniyeti, zulüm, ihanet, tahammülsüzlük ve şiddet gibi unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple Ayverdi, Batı'yı sıklıkla "vahşet" kavramıyla ilişkilendirmektedir. Batı medeniyeti, yazarın gözünde manevi erdemlerden ve içsel olgunluktan yoksun, mekanikleşmiş ve insani derinlikten uzak bir yapıdadır. Batı, maddeyi merkeze alarak maneviyattan uzaklaşmış, maddenin gücüne tapınan bir uygarlık haline gelmiştir. Bu bağlamda, Batı'nın hedeflerine ulaşmak için her türlü aracı meşru kıldığı ve bu amaca yönelik olarak makineleşmiş bir toplum yapısı inşa ettiği vurgulanmaktadır. Ayverdi, Batı'nın üstünlüğünü ve evrensel değerlere sahip olduğu yönündeki iddiaları reddetmektedir. Bu nedenle Avrupa ve Amerika kültürü için sıklıkla "medeniyet" kavramını kullanmaktan kaçınmaktadır (Yaşar, 2016, s. 199). Bu değerlendirmeler, Ayverdi'nin Doğu ve Batı medeniyetlerine dair algısının, tarihsel tecrübeler ve manevi derinlikler üzerinden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ayverdi, Batı'nın gelişim sürecinin Doğu medeniyetinin katkılarıyla mümkün olduğunu belirtir. Osmanlı Devleti'nin hoşgörülü yönetim anlayışını ve Batı medeniyetine katkılarını şu sözlerle vurgular:

"Osmanlı adil ve müsavatçı karakterdedir. Müslüman Osmanlı Devleti, farklı din, millet ve mezheplere eşit davranmıştır. İmparatorluğun patronajı altındaki milletleri iktisadî, vicdanî ve içtimâî bütün alışkanlıkları ile baş başa bırakarak dinî hayatlarına müdahale etmemiştir" (Ayverdi, 2007).

Bu perspektiften bakıldığında, Ayverdi Batı'nın ilerleyişinin temelinde Doğu'nun bilimsel ve kültürel mirasının yattığını ifade eder. Batı, bu mirası devralırken kendi sömürgeci politikalarını da geliştirerek Doğu'yu geri plana itmiş ve kendi kültürel üstünlüğünü dayatma eğilimine girmiştir (Memmedova, 2011, s. 68-71).

Batı Medeniyetinin Sömürgeciliği ve Materyalizmi

Ayverdi'nin en çok eleştirdiği noktalardan biri, Batı medeniyetinin sömürgeci ve emperyalist yapısıdır. Ona göre, Batı'nın sanayi devrimi ve teknolojik ilerlemesi, Asya ve Afrika halklarının sömürülmesi sayesinde mümkün olmuştur. Batı hem bedenî hem de ruhî açıdan bu toplumları sömürmüş ve kendi refahını bu sömürü üzerinden inşa etmiştir (Ayverdi, 2011, s. 164). Ayverdi, Batı'nın zenginleşmesini yalnızca teknolojik ilerleme ile değil, sömürgecilik ile ilişkilendirir:

"Batı'nın medeni zenginliği ve teknolojik ilerlemesi sömürüye borçludur. Batı, koloniler aracılığıyla insanları bedenlen ve ruhen sömürmüş, hak ve hürriyetlerden mahrum bırakmıştır" (Ayverdi, 2003, s. 53).

Batı medeniyeti ise Samiha Ayverdi'nin eserlerinde genellikle eleştirel bir şekilde ele alınır. Batı'nın özellikle Rönesans sonrası sanayi devrimi ve teknolojik gelişmelerle büyük bir ilerleme kaydettiği, ancak bu ilerlemenin insani değerler pahasına olduğu görüşü, Ayverdi'nin temel eleştirisidir. Ona göre Batı medeniyeti,

yalnızca teknolojik gelişme ve maddi refah üzerine kurulmuş bir yapıdır ve bu, toplumda manevi bir boşluğa yol açmıştır. Batı, Doğu'dan aldığı bilimsel ve kültürel mirasla kendini geliştirmiştir, ancak bu süreçte insani ve manevi değerleri geri plana itmiştir (Ayverdi, 2007, s. 22-40).

Ayverdi'nin Batı eleştirisi, özellikle Batı'nın sömürgecilik anlayışına yöneliktir. Batı'nın zenginliği, diğer toplumların kaynaklarını ve emeğini sömürerek elde edilmiştir. Bu durum, Batı'nın medeniyet anlayışının temelde adalet ve insan haklarından uzak olduğunu göstermektedir. Ayverdi'ye göre, Batı, Asya ve Afrika'yı sömürerek hem bu bölgelerin doğal kaynaklarını tüketmiş hem de toplumsal yapıları bozduğunu eserinde şöyle dile getirmiştir: "Batı'nın medeni zenginliği ve teknolojik ilerlemesi sömürüye borçludur" (Ayverdi, Kölelikten Efendiliğe, 2003, s. 54-56). Batı'nın sömürgeci yapısının toplumsal ve kültürel sonuçları, Ayverdi'nin eleştirilerinde önemli bir yer tutar. Batı, kendi çıkarları uğruna diğer toplumları hem fiziksel hem de ruhsal olarak sömürmüş, bu toplumların manevi değerlerini tahrip etmiştir. Ayverdi'ye göre bu durum, Batı'nın insan hakları söylemleriyle çelişen bir yapıya sahip olduğunu gösterir (Ayverdi, 2007, s. 22).

Bu konuda Savaş Aygener'de Ayverdi'nin Batı'nın emperyalist sömürge faaliyetlerine karşı duruşunu şöyle dile getirir: "*Sâmiha Ayverdi'ye göre, Batı, kapitalizm ile kendi memleketlerindeki insanlarını sömürmekle kalmamış, emperyalizm ile diğer ülkelere de saldırmıştır. Kendini dünyayı hükmetmekte haklı bulan bir anlayış ile sömürdüğü bütün ülkelerin insanlarının beden gücünün yanı sıra o ülkelerin yer altı, yerüstü bütün kaynaklarını da sonuna kadar kullanmaktan çekinmemiştir* (Aygener, 2011, s. 172).

Bu görüş, Ayverdi'nin Batı'nın toplumsal ve kültürel yapısına dair bir eleştiri sunar. Ona göre, Batı'nın medeniyet anlayışı maddi zenginlik üzerine kuruludur ve bu durum, Batı'yı manevi değerlerden uzaklaştırarak toplumsal bir buhrana sürüklemiştir.

Osmanlı'nın Toplumsal Ahenki ve Batı'nın Çöküşü

Samiha Ayverdi'nin eserlerinde sıkça vurguladığı bir diğer önemli tema, Osmanlı Devleti'nin toplumsal ahenk ve nizam anlayışıdır. Ayverdi, Osmanlı'nın toplumsal yapısını, bireysel ve toplumsal değerleri koruyan bir düzen olarak değerlendirir. Bu bağlamda Osmanlı, adalet, hoşgörü ve maneviyat üzerine kurulu bir toplumu temsil ederken, Batı medeniyeti bu değerleri yok saymış ve bireysel hırsları ön plana çıkaran bir yapıya evrilmiştir (Ayverdi, 1985, s. 8). Ayverdi'nin bu yaklaşımı, Osmanlı'nın toplum yapısını Batı'nın bireyci ve materyalist yapısına karşı bir model olarak sunma çabasını yansıtır.

Ayverdi, Osmanlı'nın sosyal düzenine duyduğu hayranlık ve Batı'nın materyalist yapısına yönelik eleştirileriyle, Batı medeniyetinin insani değerlerden uzaklaştığını, buna karşın Doğu'nun bu değerlere hala sahip çıktığını savunur. Bu düşüncesini "*Eskimiş, fakat, asla bit pazarına düşmemiş olan Şark medeniyetinin Müslüman-Türk payına düşen asil ve insani kolu, hâlâ batının gözlerini kamaştırmakta ve hâlâ batı bu üstün seviyeye ulaşamamış bulunmaktadır*" (Ayverdi, 2011, s. 191) sözleri ile ifade eder. Ona göre Doğu,

bilhassa Osmanlı medeniyeti, manevi değerler ve sosyal adalet üzerine kurulmuş bir yapıya sahiptir. Batı ise, bilimi ve teknolojiyi ilerletmiş olmakla birlikte, sömürgecilik ve materyalizme dayanan bir medeniyet inşa etmiştir (Yaşar, 2016, s. 6). Bu karşılaştırma da Ayverdi'nin medeniyet anlayışını şekillendiren önemli unsurlardan birinin manevi dünya inşası olduğunu görebilmekteyiz.

Doğu'nun Manevi Derinliği

Ayverdi'ye göre Doğu medeniyeti, özellikle Osmanlı İmparatorluğu, insana ve toplumun manevi ihtiyaçlarına derin bir saygı gösteren bir yapıya sahiptir. Doğu'nun temel özelliklerinden biri, bireyin manevi gelişimine önem vermesidir. Bu durum, Doğu toplumlarını daha ahlaklı, toplumsal düzeni sağlam ve insan ilişkilerini güçlü kılan bir yapıya dönüştürmüştür. Ayverdi'nin bu görüşleri, tasavvufun derin etkisini yansıtır. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu, sadece siyasi bir güç değil, aynı zamanda insanın ruhani yönünü besleyen bir medeniyetti (Ayverdi, 2007, s. 105).

Ayverdi'nin Doğu medeniyetine yönelik övgüsü, Osmanlı'nın hoşgörülü ve adil yönetimi üzerinden şekillenir (Ayverdi, 2007, s. 20). Osmanlı'nın fethettiği topraklarda dini özgürlüklere saygı gösterdiğini, sosyal adaleti ön planda tuttuğunu ve her kesime adil davrandığını vurgular: “*Osmanlı kültürel ingeleri ve mekânları ortak bir miras olarak algıladığı için yağmalamamıştır... Osmanlı adil ve müsavatçı karakterdedir*” (Ayverdi, 2007, s. 35). Bu bağlamda Doğu, manevi değerler ve insan merkezli bir toplum düzeni kurarak Batı'nın aksine daha ahenkli ve barışçıl bir yapı ortaya koymuştur.

Samih Ayverdi, modern dünyanın maddiyat odaklı ve yozlaşmış eğlence anlayışına karşı, kurtuluşun “eski”de, yani Osmanlı'nın inşa ettiği toplumsal uyum ve estetik değerlerde bulunduğunu savunur. Ayverdi'ye göre, Osmanlı Devleti hem devlet yapısında hem de toplumun her alanında ahenk, ritim ve düzenin sembolü olmuştur. Osmanlı medeniyeti, şirden mimariye, sanattan günlük yaşama kadar her alanda düzen ve üsluba bağlı kalarak, asırlar boyunca nezaket ve uyum içinde varlığını sürdürmüştür (Yaşar, 2016, s. 4).

Bu bağlamda, Ayverdi, modern toplumda bireyi derin bir tatmin sağlamayan karmaşık ve anlamsız zevkler yerine, geçmişin manevi huzur ve coşku kaynağı olan zikir, tarab ve sema gibi toplu ibadet ve ritüelleri önermektedir (Ayverdi, 2007, s. 158). Bu ritüeller, yüzyıllar boyunca bireylerin arınma ve toplumsal uyum içinde yaşama arayışlarının bir parçası olmuştur. Yazar, pop ve rock gibi modern dansların ise insanı hayvani bir seviyeye indirdiğini ileri sürer. Ayverdi'ye göre, toplumsal yaşamın bu önemli ritüelleri, toplumun erdemli ve faziletli bireyler yetiştirme amacına ulaşmasında kilit bir rol oynamaktadır (Demirci, 1998, s. 40-43).

Doğu ve Batı'nın Geleceği

Samih Ayverdi, Doğu ve Batı arasındaki bu derin farklılıkların uzlaşabileceği bir noktaya ulaşılması gerektiğini savunur. Ona göre, Batı'nın maddi üstünlüğü ve Doğu'nun manevi derinliği bir araya getirildiğinde insanlık için daha dengeli bir medeniyet modeli ortaya çıkabilir. Ancak bu, Batı'nın manevi değerlere, Doğu'nun ise

teknik ve bilimsel ilerlemeye açık olmasıyla mümkündür. Ayverdi, Doğu ve Batı'nın birbirinden öğreneceği çok şey olduğunu belirtir: *“Eğer ihtiyar dünya bir kurtuluş bir kendine geliş hamlesine muktedir olabilirse bu iki fikir kutbunu bir zıfaf halvetine terkedip döl beklemelidir”* (Ayverdi, 2000, s. 73). Ayverdi, Doğu'nun Batı karşısında manevi değerlerine daha sıkı sarılması gerektiğini savunurken, Batı'nın da Doğu'dan öğreneceği insani ve ahlaki değerler olduğunu vurgular (Memmedova, 2011, s. 71).

Her ne kadar eserlerinde Batı medeniyetini olumsuz lanse eden bir kalemi olsa da Ayverdi, Batı'dan uzak ve içine kapanık statükocu İslam anlayışını da beğenmemektedir. Bu çerçevede Mesihpaşa İmamı eserinde yer alan statükocu ve medrese çıkışlı imam Halis Efendi'yi olumsuz bir şekilde betimlemiştir: *“Fakat ne çare ki bütün bu dogmalar hapsinde kalmış kimseler gibi Halis Efendi de kendini bir allame zanneder ve müspet bir tarafı hemen hiç olmayan bilgisinin dört duvarı arasında bir arslan haşmetiyle dolaşırdı”* (Ayverdi, 2000).

Samiha Ayverdi, Müslüman toplumların içinde bulunduğu durum karşısında eleştirel bir duruş sergileyerek, *“Müslüman dünyasının birçok hatası vardır”* ifadesiyle bu duruma dikkat çeker. Ayverdi'ye göre bu hatalar şu başlıklar altında toplanabilir: İlk olarak, cehalete kapı aralamış olmaları; ikinci olarak, taassuba saplanmaları; üçüncü olarak, düşmanlarını tanımakta yetersiz kalmaları; dördüncü olarak, Kur'an'ın ahlaki prensiplerinden uzaklaşmaları; beşinci olarak ise, kendi manevi değerlerinden ve köklerinden kopmaları olarak sıralar (Ayverdi, 2003, s. 34-35). Ayrıca, Ayverdi'ye göre Müslüman liderler ve devlet adamları, kendi kültürel ve tarihi değerlerine bağlı güçlü bir bilinçle donatılmadan Batı'nın etkisine açık bir şekilde yetiştirildiklerinden dolayı da sorumludurlar.

Sonuç

Samiha Ayverdi'nin Doğu ve Batı medeniyetlerine dair düşünceleri, tarihsel ve kültürel bir eleştirinin ötesine geçerek, modern medeniyetler arasındaki değer farklarını vurgulayan derin bir analiz sunar. Ayverdi'ye göre, Doğu'nun manevi ve toplumsal değerleri, Batı'nın materyalist ve sömürgeci yaklaşımının karşısında insani bir alternatif oluşturur. Batı'nın bilimsel ve teknolojik ilerlemeleri, insani ve manevi değerler olmadan bir eksiklik yaratır; bu da toplumsal huzurun kaybolmasına ve derin bir manevi boşluğa yol açar.

Ayverdi'nin eserleri, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun adalet, hoşgörü ve manevi derinliğine olan vurgusuyla, Doğu'nun modernleşme süreçlerinde kaybettiği değerleri yeniden hatırlatır. Ona göre, Doğu, Batı'nın teknolojik ilerlemelerini taklit etmek yerine kendi manevi zenginliklerine dönerek modern dünyada bir denge sağlayabilir. Bu bağlamda, Ayverdi Doğu ve Batı'nın karşılıklı olarak birbirinden öğrenecek çok şeyi olduğunu savunur. Batı'nın teknolojik ilerlemesi, Doğu'nun manevi zenginliği ile birleştiğinde, insanlık için daha sağlıklı bir medeniyet modeli ortaya çıkabilir.

Ayverdi'nin Doğu-Batı meselesine dair eleştirileri, günümüz dünyasında hala geçerli olan tartışmalarla paralellik gösterir. Özellikle küreselleşme ve modernleşme

süreçlerinde, Doğu'nun kendi kimliğini ve manevi değerlerini koruması gerektiğine dair yaptığı vurgu, bugün de büyük önem taşımaktadır. Batı medeniyetinin bireysel ve materyalist yapısı, toplumsal ve manevi bir boşluk yarattığı için, Ayverdi'nin eleştirileri modern dünyada daha da güncel hale gelmektedir.

Sonuç olarak, Samiha Ayverdi'nin Doğu-Batı karşılaştırması, Batı'nın teknolojik ilerlemelerinin eleştirildiği ve Doğu'nun manevi değerlerinin yüceltildiği bir medeniyet eleştirisi olarak değerlendirilebilir. Ayverdi'nin Osmanlı'ya duyduğu hayranlık, bir medeniyet modeli olarak Batı'ya karşı alternatif bir yapı sunar. Bu model, sadece geçmişin bir hatırası olarak değil, aynı zamanda geleceğe yönelik bir ilham kaynağı olarak da değerlendirilebilir.

Ayverdi'nin düşünceleri, modern dünyada Doğu'nun kendi manevi ve kültürel değerlerine daha sıkı sarılması gerektiği ve Batı ile olan ilişkisini bu değerler çerçevesinde yeniden inşa etmesi gerektiği mesajını taşır. Bu bağlamda, Ayverdi'nin eleştirileri, Doğu'nun sadece teknoloji ve maddi refah arayışında değil, aynı zamanda insanî değerlerin korunmasında da yol gösterici bir rehber olarak okunabilir.

Kaynakça

- Akdeniz, Yasemin. *Sâmiha Ayverdi'nin Eserlerinde Dini ve Manevi Unsurlar*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Aygener, Savaş. *Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Aytürk, İlker ve Laurent Mignon. "Paradoxes of a Cold War Sufi Woman: Samiha Ayverdi Between Islam, Nationalism, and Modernity." *New Perspectives on Türkiye* 48 (2013), 53-89.
- Ayverdi, Samiha. *Rahmet Kapısı*. İstanbul: Hülbe Yayınları, 1985.
- Ayverdi, Samiha. *Mesihpaşa İmamı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2000.
- Ayverdi, Samiha. *Kölelikten Efendiliğe*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2003.
- Ayverdi, Samiha. *İbrahim Efendi Konağı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- Ayverdi, Samiha. *Arkamızda Dönen Dolaplar*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2007.
- Ayverdi, Samiha. *İki Aşına*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2007.
- Ayverdi, Samiha. *Bağ Bozumu*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2011.
- Demirci, Mehmet. "Tasavvuf Kültürü ve Romanımız: Samiha Ayverdi Örneği." *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 2 (1998), 40-44.
- Memmedova, Melek. "Sâmiha Ayverdi'de 'Doğu-Batı' Anlayışı." *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* (2011), 67-73.
- Mignon, Laurent. "Du Mysticism au Nationalisme Religieux: Les Ambiguïtés de Sâmiha Ayverdi (1905-1993)." *European Journal of Turkish Studies* (2021), 1-18.
- Özköse, Kadir. "Sâmiha Ayverdi'nin Eserlerinde Tasavvufî Hayatın Yansımaları." *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2013), 3-30.
- Özköse, Kadir. "Sâmiha Ayverdi'de Gönül Eğitimi." *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2014), 155-169.
- Uğurcan, Sema. "Samiha Ayverdi'nin Eserlerinde Batılılaşma ve Medeniyet Krizi." *Kubbealtı Akademi Mecmuası* (1998), 145-150.
- Ulu, Yavuz Sinan. "Sâmiha Ayverdi'nin Hikâyelerinde Toplumsal Cinsiyet." *Karadeniz Araştırmaları* (2021), 335-352.
- Yaşar, Hüseyin. "Sâmiha Ayverdi'de Doğu-Batı Medeniyeti Meselesi." *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2016), 195-211.